

УДК 101

Philosophia ad bellum

Ю.О. ЛОБОДА

Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, м. Київ, Україна,
E-mail: yuriy.loboda@gmail.com**Авторське резюме**

У статті «Philosophia ad bellum» робиться спроба класифікації філософських підходів до вивчення феномена війни за аналогією з структурою «теорії справедливої війни» - 1. Philosophia ad bellum – «філософія для війни», де досліджуються способи використання філософських методів пізнання в прикладних мілітарних дисциплінах; 2. Philosophia supra bello – «філософія над війною», що досліджує світоглядні, історіософські, екзистенційні, логіко-епістемологічні аспекти війни; 3. Philosophia contra belli – «філософія проти війни», де дослідження сутності війни отримує своє логічне завершення в обґрунтуванні абсурдності мисленневих схем, що виправдовують війну як акт насильства. В статті виконано огляд історико-філософських основ розділу «Philosophia ad bellum», показано дотичні питання, що розглядаються філософською логікою та теорією стратегічної розвідки. Зазначається, що фахівці з розвідки визнають важливу роль досліджень з логіки та теорії пізнання для своєї професійної роботи; визначено основні питання, що мають найбільший інтерес для військових фахівців. Проаналізовано способи використання філософських методів у побудові військових стратегій, зроблено висновок, що філософія може виступати основою як стратегічних прорахунків, так і перемог.

Ключові слова: війна, стратегія, логіка, теорія пізнання, розвідка, перемога, поразка.

© Ю.О. Лобода, 2014

Philosophia ad bellum

YU.O. LOBODA

The H.S. Skovoroda Institute of philosophy of National academy of sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, E-mail: yuriy.loboda@gmail.com

Abstract

In the paper «Philosophia ad bellum» is being realized an attempt to classify philosophic approaches to the study of phenomenon of war by the analogy with the structure of «Just war theory» – 1. Philosophia ad bellum – «philosophy for war», where are investigated ways of using of philosophic methods of cognition in applied military sciences; 2. Philosophia supra bello – «philosophy above war», which investigates world-view, historic-philosophic, existential, logic-epistemological aspects of war; 3. Philosophia contra belli – «philosophy against war», where research of the essence of war gets its logical conclusion in grounding of the absurdity of thinking schemes which justify war as an act of violence. In the article was made historic-philosophic overview of the part «Philosophia ad bellum», where were showed tangent questions, which are considered by philosophic logic and theory of strategic intelligence. It was stated, that specialists of military intelligence admit the important role of researches in logic and theory of cognition in their professional work; were defined basic questions, which have the most essential interest for military professionals. There were analyzed ways of using of philosophic methods in developing military strategies, was made a conclusion that philosophy can be a basis of strategic failures and victories as well.

Key words: war, strategy, logic, theory of cognition, intelligence, victory, defeat.

«Філософія війни» може видатися оксюморомом, бо, на відміну від філософії мистецтва, філософії права, філософії науки - філософія війни досліджує феномен війни без припущення, що насильство та руйнація можуть бути рівнозначними мистецтвам чи наукам, а тому «філософія мистецтва» та «філософія війни» - поняття не співмірні. Можна досліджувати вплив філософських доктрин на військових теоретиків та воєначальників, шукати внутрішні протиріччя в мисленневих моделях, що стоять за мілітарною теорією, шукати нові підходи до військової історії, але неможливо знайти в війні хоча б щось, що могло б порівняти її з самою філософією, дозволило б шукати філософію в війні.

Важливість філософії для військової науки ніколи не приховувалась. Наприклад, за висловом Б.Г.Ліддел Гарта, «для того щоб досягти успіху, людина повинна бути не тільки стратегом, але одночасно й вождем, і філософом» [26, р. 220], хоча й зазначає, що «генерали могли бути ще кращими, якби мали більш широкий світогляд і володіли здатністю більш глибоко діставатися суті речей. Але якби вони стали філософами, то, безумовно, перестали б бути солдатами» [28, р. 392]. Філософи завжди цікавились війною, військові теоретики та полководці цікавились філософією, причому настільки, що деякі історики навіть заносять філософію до переліку причин війн [27, р. 1; 35]. Пояснення такої цікавості можна знайти в твердженні, що філософія – це не тільки академічна дисципліна, але й спосіб мислення, доступний не лише фаховим філософам. Якщо, за Піфагором, «життя подібне ігрищам: хтось приходить на них змагатися, хтось – торгувати, а найщасливіші – дивитися; так і в житті: хтось, подібно рабам, народжуються жадібними до слави і наживи, між тим як філософи – до однієї тільки істини» [1, с. 334], то філософів від усіх інших

відрізняє лише, слідуючи метафорі, право на місце на глядацькій трибуні, яке може зайняти будь-хто, ким оволоділа жадоба до істини; самим філософам також ніхто не забороняє з цих трибун спускатись, використовуючи свій досвід пошуку істини на практиці, зокрема в військовій справі, як про це свідчить історія філософії: до кола зацікавлень перших філософів входило і військове мистецтво, і не тільки на теоретичному рівні. Фалес Мілетський переконав мілетців прийняти стратегічне рішення про відмову від воєнного союзу з царем Крезом, що врятувало місто після перемоги Кіра [5, с. 101]; Геракліт вчив, що війна – це загальноприйнятий порядок речей [5, с. 201], в переліку книг Демокріта знаходимо «Тактику» та «Військову справу» [2, с. 205]; Піфагор забороняв вбивати живих істот, тим самим заперечуючи війну [6, с. 112], але разом з цим розв'язанням конфлікту він вважав зміну вдачі противника [6, с. 131]; анонімний автор свідчить про те, що Аристотель давав поради Александру Македонському щодо використання піхоти та кавалерії і їхнього озброєння [7, р. 172]; Меліс, учень Парменіда, був обраний навархом Самосу, переміг атенський флот під проводом Перікла [5, с. 135]; піфагорієць Архіт Тарентський, «непереможний у битвах», був обраний воєначальником сім разів [22, р. 3]; стратеги Фокіон та Тимофій навчались у Платона; Посидоній, філософ-стоїк, є автором підручника з тактики [39, р. 141] і вчителем Асклепіодота Тактика [18]; Онасандр, коментатор Платона, написав трактат з військової стратегії [36; 3]; стоїк Марк Аврелій знищив Парфянське царство і відбивав напади варварів [9; 30].

В історико-філософських працях зазвичай говориться про універсалізм давньогрецької філософії, але далеко не завжди згадуються військові зацікавлення древніх шукачів істини, що в подальшій історії філософії знаходить ще

ширше відображення. Як не дивно, традиційно основну увагу звернено на філософські пошуки миру, аніж на спроби прояснити сутність війни, які, можливо, здатні розпочати нову тему в філософських дискусіях.

2. Філософія та війна: *Philosophia ad bellum*, *Philosophia supra bello*, *Philosophia contra belli*

Філософія війни – порівняно новий напрямок у галузі прикладної (applied) філософії, представлений декількома працями переважно сучасних дослідників: А. Мозлі [34], Дж. Тейчман [45], У.Клеермаєр [24]. За приблизною аналогією з «теорією справедливої війни» її структуру можна поділити на такі елементи:

- *Philosophia ad bellum* – «філософія для війни», охоплює питання щодо використання філософських методів пізнання в мілітарних дисциплінах;

- *Philosophia supra bello* – «філософія над війною», що досліджує світоглядні, історіософські, екзистенційні, логіко-епістемологічні аспекти війни;

- *Philosophia contra belli* – «філософія проти війни», де дослідження сутності війни отримує своє логічне завершення в обґрунтуванні абсурдності мисленневих схем, що виправдовують війну як акт насильства.

Зацікавленість філософів теорією та практикою війни навряд чи є випадковою: за рівнем узагальненості стратегічне мислення відповідає філософському; первинна мета філософії – осягнення істини – повністю відповідає меті такої галузі військової діяльності, як розвідка; війна є завжди втіленням конфлікту ідей [12; 37], цінностей, світоглядів, способів пізнання, де розкриваються їхні сильні та слабкі сторони, як це було, наприклад, у ХХ столітті, коли на театрах воєнних дій Європи в двох світових війнах зіткнулися континентальний раціоналізм та англо-саксонський прагматизм.

Якщо війна починається в думках, то витоками військової науки є саме філософія, яка вивчає способи та закони людського пізнання. Якщо помилки в умовиводах можуть призвести до помилок в стратегічному плануванні і як наслідок – до помилок в діях на полі бою – значить, логічний аналіз та теорія пізнання мають стати фундаментом військової теорії, основою її методології [25, р. 78].

Спорідненість мілітарної теорії та філософії також підтверджує таке поняття як «стратегічна культура», що включає в себе когнітивні особливості, що можуть мати вплив на творців військової стратегії [44; 43; 14].

Відсутність широкого діалогу філософів з військовими теоретиками має негативні наслідки як для мілітарної теорії, представники якої визнають свою методологічну слабкість, так і для філософії, що втрачає одну з актуальних проблем, що потребує ґрунтовного дослідження.

3.1. *Philosophia ad bellum*: філософія як шлях до перемоги

Дисципліни філософського кола виступають не тільки джерелом загальнометодологічних настанов практичних галузей мілітарної науки, але й теоретичним підґрунтям деяких спеціальних дисциплін, таких як, наприклад, теорія стратегічної розвідки.

Теоретики військової розвідки розглядають академічні дисципліни «Логіка» та «Критичне мислення» як одні з основних для підготовки розвідників. Так, у тлумачному словнику з розвідки наведено статті з термінології, яка належить логіці: «аналіз», «аргумент», «висновок», «дедуктивна логіка», «гіпотеза», «індуктивна логіка», «висновок», «судження», «доказ» [17], демонструючи практичний вимір філософії, який зазвичай не був занадто популярним в академічних колах. Хоча військовій науці і не додають теоретичної витонченості дослідженню філософських питань, але можна стверджувати, що теоретико-методологічний багаж логіко-філософської спадщини, що століттями дебатувалася та вдосконалювалася, саме в мілітарних студіях отримує своє практичне втілення.

Зокрема, класична праця В.Плетта «Інформаційна робота стратегічної розвідки» (W.Platt «Strategic Intelligence Production: Basic Principles», 1957), на яку досі посилаються теоретики розвідки, є змістовним відображенням філософської теорії пізнання [4]: автор говорить про проблему значення фактів, пошук зв'язку між ними, порівняння та узагальнення. Основну частину цієї праці становить розкриття специфіки «творчого мислення», що розкривається в методиці побудови гіпотез, припущень, умовиводів і висновків та їх перевірки, методу аналогії, аналітики вірогідності та достовірності. В.Плетт наголошує, що для кращої роботи офіцерів розвідки потрібна академічна підготовка: «Основні труднощі виникають у зв'язку з наступними обставинами. Кожний співробітник інформаційної служби починає свій шлях, лише в загальних обрисах будучи знайомим з філософією, логікою, математикою та іншими суспільними та природничими науками. Маючи більш солідну підготовку в усіх цих царинах знання, він став би більш кваліфікованим робітником стратегічної розвідки» [4, с. 325]. Описуючи методику стратегічної розвідки, автор відтворює набір методів філософської теорії пізнання, логічного аналізу, семіотики: «Ми пропонуємо дати широко застосовуваному і вельми важливому процесу, в ході якого із великої кількості недостатніх та частково ненадійних фактів можна отримати максимальну користь, тобто процесу інформаційної роботи розвідки, одне з нижчеприведених назв:

Мистецтво приходить до важливих висновків на основі недостатніх даних.

Пошуки значення фактів.

Виявлення смислу фактів.

Індуктивна логіка (але досліджуваний процес не вкладається, однак, в рамки цього поняття).

Евристика» [4, с. 91]. У цьому зв'язку виникає питання: чи потребує теорія стратегічної розвідки більш широкого включення в систему власної методології напрацювань з семіотики, індуктивної логіки [32; 41], дистинкції «смысл/значення» за Г.Фреге [16], теорії дефініції [13]? Чи вичерпно доповнює поняття «здорового глузду» («математична статистика і теорія вірогідностей не можуть самі по собі забезпечити основи для рішення як інформаційних проблем в розвідці, так і практичних проблем в інших областях. В певний момент мають зіграти свою роль розум і здоровий глузд» [4; с. 245]), загальні логіко-філософські методи, що використовуються в теорії стратегічної розвідки? Чи вичерпує інтеграція практичних аспектів логіки та спеціальних розділів дисципліни «Критичне мислення» (яке допомагає вирішити питання «якій інформації довіряти?» [11; р.1]) як частини теоретичної підготовки розвідників? З одного боку, теоретики та історики стратегічної розвідки визнають методологічну роль дисципліни «Критичне мислення» як практичної логіки [42, р. 389; 46, р. 237; 38; 33; 15, р. 36; 47; 31, р. 110-113; 10; 29, р. 97; 19; 20, р. 20; 23, р. 13], з іншого – вказують на обмеженість логіки як теоретичної дисципліни, яка програє професійному досвіду в практичній діяльності [8, р. 99]. Очевидно, що здобутки філософської теорії пізнання та логічного аналізу де-факто інкорпоровані в прикладні мілітарні науки, але навряд чи можна говорити про те, що ситуативне їх використання має будь-яке методологічне обґрунтування. В цій ситуації подальший розгляд значення таких філософських дисциплін, як логіка та епістемологія для військових наук (зокрема стратегічної розвідки) може бути взаємовигідним.

3.2. Філософія як шлях до поразки

Війна – це, з точки зору теорії пізнання, - унікальні умови, коли доктрина, теорія або світоглядні настанови можуть пройти випробування на істинність. Замість теоретичних дебатів щодо логічної послідовності та зв'язності тез практичний досвід у порівняно короткі строки з максимальною очевидністю демонструє, наскільки ефективним та релевантним є той чи інший тип світогляду, на якому будується певна військова стратегія.

Зокрема, можна стверджувати, що ідеї К.фон Клаузевиця щодо абсолютизації ідеї війни, апріорне розуміння війни лише як збройного зіткнення, повне ігнорування розвідки в військовій стратегії корелюють з класичним німецьким трансценденталізмом, що, за думкою Г.Б.Ліддел Гарта, призвело до катастро-

фи Першої світової війни. На думку фахівців з військової теорії, континентальний раціоналізм мав фатальні наслідки і для противників Німеччини: «Успіх голлістської військової політики може бути закріплений на тривалий період часу тільки якщо французька нація прийме прагматичний підхід як базовий для стратегії. Франція має зректись нео-картезіанського пошуку абсолютних принципів війни, що так дошкуляло її політиці в минулому. Спосіб мислення, що характеризував національні стратегії на початку Першої світової війни, в міжвоєнний період, і в колоніальних кампаніях в Індокитаї та Алжирі має дати дорогу доктринам, заснованих на реаліях технологій і міжнародного оточення» [21, р. 45]. Німецька класична філософія та французьке картезіанство привчало стратегів не активізувати розвідувальну діяльність, щоб точніше співвідносити стратегічні плани з реальністю, а будувати абстрактні моделі, що всіма силами нав'язувались дійсності. Світові війни в Європі в ХХ столітті – це, перш за все, війни навіть не ідей та ідеологій, а «алетемахії» - війни з істиною. Звиклі шукати істину в межах розуму стратеги вели війни передусім не з військами супротивника, а з об'єктивним законом каузальності, який, як завжди, є сильнішим, ніж будь-яка абстрактна модель уявного ними світу. Стратеги, засліплені раціоналістськими моделями мислення, не змогли вчасно зрозуміти, що на початку Першої світової війни у німців виявилось вдвічі більше військ, ніж вважали французи; виявилось, що лінію Мажино можна обійти, не рахуючись з нейтралітетом Бельгії; французи здатні несподівано підвезти підкріплення на поле бою, використовуючи навіть авто паризьких таксистів; Аденський ліс виявився цілком прохідним для німецьких танків, а англійці не повірили в гітлерівський міф про те, що вони теж належать до «арійської раси»... Витончені побудови шкіл континентального раціоналізму виявились не те що неефективними, а фатальними для військових стратегів, у руслі яких вони створювали та намагались реалізувати свої відірвані від реальності плани. Світові війни в Європі перевели філософські дебати з теоретичної площини в практичну, але змусили розплачуватись за неадекватні епістемологічні побудови кров'ю.

Окрім хибної методології, філософія може продукувати і готові хибні моделі, що неадекватно описують дійсність: «Вище управління розвідкою було глибоко дезорієнтоване в період після холодної війни. Більшість управлінців були політичними або економічними аналітиками, і лише незначне їх число мало досвід в політико-військових справах. Увесь вищий менеджмент управління розвідкою занадто легко та наївно сприйняв філософські ліберальний погляд на світ після холодної війни, в якому військові питання були не такими важливими,

як політико-економічні, тому що демократія перемогла комунізм. Перебіг подій в 1990-х міг би спростувати уявлення про те, що світ перебував на порозі демократичного та утопічного миру [40, р. 54]; причиною появи такого роду кліше автор зазначає Френсіса Фукуяму, автора «Кінця історії та останньої людини», що «популяризувала цю ліберальну філософію, що з легкістю захопила всю уяву та світогляд управління ЦРУ» [40, р. 178]. Хибна стратегія завжди має за собою помилкову узагальнюючу доктрину або методологію, що містить внутрішні протиріччя і/або не відповідає дійсності.

Висновки. Філософія, як і в інших царинах практичної діяльності, виступає джерелом дослідницьких методологій, пропонуючи для використання свої теоретичні напрацювання. Питання про те, який і як саме філософський

інструментарій пізнання буде використаний, має розв'язуватись практиками, що його застосовують. Філософські вчення та методи, застосовані в галузі мілітарних дисциплін, здатні призводити як до поразок, так і до перемог. Якщо приховану роль філософії в військовій стратегії ще належить дослідити, то можливості *Philosophia ad Bellum* в якості академічного підґрунтя окремих галузей військової науки досить повно розкриває огляд методології стратегічної розвідки в її порівнянні з логікою. Дослідження такого багатобічного питання, як взаємозв'язки мілітарної теорії та історії з філософськими вченнями та методами здатне більш яскраво розкрити прикладний аспект філософії, тим самим створивши методологічне підґрунтя для мілітарних студій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. - Москва: Мысль, 1986. - 571 с.
2. Лурье С.Я. Демокрит. - Ленинград: Наука, 1970. - 664 с.
3. Онисандра наставления военачальникам, переведенный с Греческого, и изданный с Греческим текстом, примечаниями и таблицами бароном Федором Стуратом. - Санктпетербург: в типографии департамента народного просвещения, 1828. - 200 с.
4. Плэтт В. Информационная работа стратегической разведки. Основные принципы. - Москва: Издательство иностранной литературы, 1958. - 341 с.
5. Фрагменты ранних греческих философов. Часть I. От этических теокосмогоний до возникновения атомистики. Москва: Наука, 1989. - 576 с.
6. Ямвлих. О Пифагоровой жизни. - Москва: Алетея, 2002. - 192 с.
7. Anecdota Graeca e Codibus Regiis Descriptis Annotatione Illustravit J.Fr. Boissonade. - Parisiis, 1829. - 472p.
8. Betts R.K. Analysis, war, and decision. Why Intelligence Failures are Inevitable // *Intelligence Theory. Key questions and debates* / Ed. by P. Gill, S. Marrin, M. Phythian. - London, New York: Routledge, 2009. - 235 p.
9. Birley A. Marcus Aurelius. A Biography. - New York: Routledge, 2000. - 320 p.
10. Bush B. Logic of Military Intelligence Failures. - Fort Leavenworth: School of Advanced Military Studies and General Staff College, 2013. - 48 p.
11. Cederblom J., Paulsen D. Critical Reasoning. - Wadsworth: Cengage Learning, 2011. - 460 p.
12. Debating the War of Ideas / ed. by E.D.Patterson, J.Gallagher. - New York: Palgrave Macmillan, 2009. - 264 p.
13. Definitions and Definability: Philosophical Perspectives / ed. by J.H.Fetzer, D.Shatz, G.N.Schlesinger. - Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989. - 323 p.
14. Echevarria A. II. Strategic Culture: More Problems than Prospects // *Infinity Journal*, Volume 3, Issue 2, Spring 2013, pages 4-7.
15. Fingar T. Reducing Uncertainty. Intelligence Analysis and National Security. - Stanford: Stanford University Press, 2011. - 176 p.
16. Frege G. On Sense and Reference // *Translations of Philosophical Writings of Gottlob Frege* / ed. by P.Geach, M.Black. - Oxford: Basil Blackwell, 1960. - 244 p.
17. Goldman J. Words of Intelligence. - Lanham, Toronto, Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2006. - 173 p.
18. Greek and Roman Military Writers. Selected Readings / ed. by B.Campbell. - London and New York: Routledge, 2004. - 231 p.
19. Heuer R.J. Jr. Psychology of Intelligence Analysis. -CIA: Center for the Study of Intelligence, 1999. -184 p.
20. Heuer R.J. Jr., Pherson R. H. Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis - Washington: CQ Press, 2011. - 343 p.
21. Hill R. J. French Strategy After De Gaulle // *Military Review*, Volume XLVIII -- November 1968 - No. 11.
22. Huffman C. Archytas of Tarentum. Pythagorean, Philosopher and Mathematician King. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005. - 665 p.
23. Kahn D. An Historical Theory of Intelligence // *Intelligence Theory. Key questions and debates* / Ed. by P. Gill, S. Marrin, M. Phythian. - London, New York: Routledge, 2009. - 235 p.
24. Kleemeier U. Grundfragen einer philosophischen Theorie des Krieges: Platon - Hobbes - Clausewitz. - Berlin: Akademie-Verlag, 2002. - 339 p.
25. Kuhns W.J. Intelligence Failures: Forecasting and the Lessons of Epistemology // *Paradoxes of Strategic Intelligence. Essays in Honor of Michael I.Handel*, ed. by R.K. Betts, T.G. Mahnken. - London, Portland, OR: Frank Cass, 2003. - 204 p.
26. Liddell Hart B. H. Strategy. - New York: A Meridian Book, 1991. - 426 p.

27. Liddell Hart B.H. The History of the First World War. – London: Pan Books LTD, 1970. – 504 p.
28. Liddell Hart B.H. The Other Side of the Hill. Germany's Generals, Their Rise and Fall, With Their Own Account on Military Events 1939-1945. – Delhi: Army Publishers, 1965. – 392 p.
29. Marrin S. Improving Intelligence Analysis. Bridging the Gap Between Scholarship and Practice. - London and New York: Routledge, 2011. – 182 p.
30. McLynn F. Marcus Aurelius. A Life. – Cambridge, MA: Da Capo Press, 2009. - 684 p.
31. Median C. What to do when Traditional Models Fail // Secret Intelligence. A Reader / ed. by Ch.Andrew, R.J.Aldrich, W.K.Wark. – London and New York: Routledge, 2009. – 552 p.
32. Mill J.S. System of Logic, Ratiocinative and Inductive, Being Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. – New York: Harper and Brothers Publishers, 1848. – 600 p.
33. Moore D.T. Critical Thinking and Intelligence Analysis. – Washington: National Defense Intelligence College, 2009. – 134 p.
34. Moseley A. A Philosophy of War. – New York: Algora Publishing, 2002. – 266 p.
35. Muirhead J.H. German Philosophy in Relation to the War. – London: John Murray, 1915. – 110 p.
36. Onosandri strategicus. sive de imperatoris institutione. Accessit. Nicolaus Rigaltius P. Nunc primum e vetustis Codd. Graecis publicavit, Latina interpretatione et notis illustravit. Accessit seorsim in eundem Onosandrum Iani Gruteri uberior commentarius. Item M.Aemilii Porti, Fr. Porti Cretensis F. – Heidelberg: ex officina Commeliniana, 1600. – 201 p. // <http://www.e-rara.ch/doi/10.3931/e-rara-11167>
37. Perry R.B. The Present Conflict of Ideals. A Study of Philosophical Background of the World War. – New York, London: Longmans, Green and Co., 1918. – 545 p.
38. Pherson K.H., Pherson R.H. Critical Thinking for Strategic Intelligence - Washington: CQ Press, 2013. – 329 p.
39. Posidonius. Vol. III. The Translation of the Fragments / ed. by I.G.Kidd. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 414 p.
40. Russell R.L. Sharpening Strategic Intelligence. Why the CIA Gets It Wrong, And What Needs To Be Done To Get It Right. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 214 p.
41. Scarre G. Logic and Reality in the Philosophy of John Stewart Mill. – Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989. – 242 p.
42. Sims J.E. Decision Advantage and the Nature of Intelligence Analysis // Oxford Handbook of National Security Intelligence, the / ed. by L.K. Johnson. – Oxford: Oxford University Press, 2010. - 886 p.
43. Sondhaus L. Strategic Culture and Ways of War. - London And New York: Routledge, 2008. – 152 p.
44. Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies across the Continent / ed. by H. Biehl, B. Giegerich, A. Jonas. – Wiesbaden: Springer VS, 2013. – 407 p.
45. Teichman J. The Philosophy of War and Peace. – Exeter: Imprint Academic, 2006. – 260 p.
46. Walsh P.F. Intelligence and Intelligence Analysis. - London and New York: Routledge, 2011. – 332 p.
47. Walton T. Challenges in Intelligence Analysis. Lessons from 1300 BCE to the Present. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 294 p.

Статья поступила в редакцию 26.06.2014

REFERENCES:

1. *Diogen Laertskiy*. O zhizni, ucheniyah i izrecheniyah znamenityih filozofov (). Moskva: *Myisl*, 1986. 571 p.
2. *Lure S.Ya*. Demokrit (). Leningrad: *Nauka*, 1970. 664 p.
3. Onisandra nastavleniya voenachalnikam, perevedennyya s Grecheskago, i izdannyya s Grecheskim tekstom, primechaniyami i tablitsami baronom Fedorom Stuartom (). Sanktpeterburg: *v tipografii departamenta narodnago prosvescheniya*, 1828. 200 p.
4. *Plett V*. Informatsionnaya rabota strategicheskoy razvedki. Osnovnyie printsipy (). Moskva: *Izdatelstvo inostrannoy literaturyi*, 1958. 341 p.
5. Fragmentyi rannih grecheskih filozofov. Chast I. Ot epicheskikh teokosmogoniy do vozniknoveniya atomistiki (). Moskva: *Nauka*, 1989. 576 p.
6. *Yamvliih*. O Pifagorovoy zhizni (). Moskva: *Aleteya*, 2002. 192 p.
7. Anecdota Graeca e Codibus Regiis Descripsit Annotatione Illustravit J.Fr. Boissonade. Parisiis, 1829. 472 p.
8. Betts R.K. Analysis, war, and decision. Why Intelligence Failures are Inevitable. Intelligence Theory. Key questions and debates. London, New York: Routledge, 2009. 235 p.
9. Birley A. Marcus Aurelius. A Biography. New York: Routledge, 2000. 320 p.
10. Bush B. Logic of Military Intelligence Failures. – Fort Leavenworth: School of Advanced Military Studies and General Staff College, 2013. 48 p.
11. Cederblom J., Paulsen D. Critical Reasoning. Wadsworth: Cengage Learning, 2011. 460 p.
12. Debating the War of Ideas. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 264 p.
13. Definitions and Definability: Philosophical Perspectives. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989. 323 p.
14. Echevarria A. II. Strategic Culture: More Problems than Prospects. Infinity Journal, Volume 3, Issue 2, Spring 2013, pages 4-7.
15. Fingar T. Reducing Uncertainty. Intelligence Analysis and National Security. Stanford: Stanford University Press, 2011. 176 p.
16. Frege G. On Sense and Reference. Translations of Philosophical Writings of Gottlob Frege. Oxford: Basil Blackwell, 1960. – 244 p.

17. Goldman J. Words of Intelligence. Lanham, Toronto, Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2006. 173 p.
18. Greek and Roman Military Writers. Selected Readings. London and New York: Routledge, 2004. 231 p.
19. Heuer R.J. Jr. Psychology of Intelligence Analysis. CIA: Center for the Study of Intelligence, 1999. 184 p.
20. Heuer R.J. Jr., Pherson R. H. Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis – Washington: CQ Press, 2011. 343 p.
21. Hill R. J. French Strategy After De Gaulle. Military Review, Volume XLVIII -- November 1968. № 11.
22. Huffman C. Archytas of Tarentum. Pythagorean, Philosopher and Mathematician King. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 665 p.
23. Kahn D. An Historical Theory of Intelligence. Intelligence Theory. Key questions and debates. London, New York: Routledge, 2009. 235 p.
24. Kleemeier U. Grundfragen einer philosophischen Theorie des Krieges: Platon - Hobbes – Clausewitz. Berlin: Akademie-Verlag, 2002. 339 p.
25. Kuhns W.J. Intelligence Failures: Forecasting and the Lessons of Epistemology. Paradoxes of Strategic Intelligence. Essays in Honor of Michael I. Handel, ed. by R.K. Betts, T.G. Mahnken. London, Portland, OR: Frank Cass, 2003. 204 p.
26. Liddell Hart B. H. Strategy. New York: A Meridian Book, 1991. 426 p.
27. Liddell Hart B.H. The History of the First World War. London: Pan Books LTD, 1970. 504 p.
28. Liddell Hart B.H. The Other Side of the Hill. Germany's Generals, Their Rise and Fall, With Their Own Account on Military Events 1939-1945. Delhi: Army Publishers, 1965. 392 p.
29. Marrin S. Improving Intelligence Analysis. Bridging the Gap Between Scholarship and Practice. London and New York: Routledge, 2011. 182 p.
30. McLynn F. Marcus Aurelius. A Life. Cambridge, MA: Da Capo Press, 2009. 684 p.
31. Median C. What to do when Traditional Models Fail. Secret Intelligence. A Reader. London and New York: Routledge, 2009. 552 p.
32. Mill J.S. System of Logic, Ratiocinative and Inductive, Being Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation. New York: Harper and Brothers Publishers, 1848. 600 p.
33. Moore D.T. Critical Thinking and Intelligence Analysis. Washington: National Defense Intelligence College, 2009. 134 p.
34. Moseley A. A Philosophy of War. New York: Algora Publishing, 2002. 266 p.
35. Muirhead J.H. German Philosophy in Relation to the War. London: John Murray, 1915. 110 p.
36. Onosandrii strategicus. sive de imperatoris institutione. Accessit. Nicolaus Rigaltius P. Nunc primum e vetustis Codd. Graecis publicavit, Latina interpretatione et notis illustravit. Accessit seorsim in eundem Onosandrum Iani Gruteri uberior commentarius. Item M. Aemilii Porti, Fr. Porti Cretensis F. Heidelberg: ex officina Commeliniana, 1600. 201 p. // <http://www.e-rara.ch/doi/10.3931/e-rara-11167>
37. Perry R.B. The Present Conflict of Ideals. A Study of Philosophical Background of the World War. New York, London: Longmans, Green and Co., 1918. 545 p.
38. Pherson K.H., Pherson R.H. Critical Thinking for Strategic Intelligence - Washington: CQ Press, 2013. 329 p.
39. Posidonius. Vol. III. The Translation of the Fragments. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 414 p.
40. Russell R.L. Sharpening Strategic Intelligence. Why the CIA Gets It Wrong, And What Needs To Be Done To Get It Right. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 214 p.
41. Scarre G. Logic and Reality in the Philosophy of John Stewart Mill. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989. 242 p.
42. Sims J.E. Decision Advantage and the Nature of Intelligence Analysis. Oxford Handbook of National Security Intelligence, the / ed. by L.K. Johnson. Oxford: Oxford University Press, 2010. 886 p.
43. Sondhaus L. Strategic Culture and Ways of War. London And New York: Routledge, 2008. 152 p.
44. Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies across the Continent. Wiesbaden: Springer VS, 2013. 407 p.
45. Teichman J. The Philosophy of War and Peace. Exeter: Imprint Academic, 2006. 260 p.
46. Walsh P.F. Intelligence and Intelligence Analysis. - London and New York: Routledge, 2011. 332 p.
47. Walton T. Challenges in Intelligence Analysis. Lessons from 1300 BCE to the Present. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 294 p.

Лобода Юрій Олександрович – докторант
Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
Адреса: 01001, Київ, Трьохсвятительська, 4
E-mail: yuriy.loboda@gmail.com

Loboda Yurii Oleksandrovych – doctoral candidate
The H.S. Skovoroda Institute of philosophy of National academy of sciences of Ukraine
Address: 4, Tryokhsviatitelska str., Kyiv, 01001
E-mail: yuriy.loboda@gmail.com